

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री ईश्वरप्रसाद खतिवडा
माननीय न्यायाधीश डा.श्री आनन्दमोहन भट्टराई
फैसला

०७०-CI-०००३

मुद्दा:- अंशचलन।

ध्रुवमान सिंह बस्न्यातको छोरा काठमाडौं जिल्ला, शेष नारायण गा.वि.स. वडा नं. ४ बस्ने प्रल्हादमान सिंह बस्न्यात ..... १ पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

काठमाडौं जिल्ला, शेष नारायण गा.वि.स. वडा नं. ४ घर भई हाल कीर्तिपुर नगरपालिका वडा नं. ८ बस्ने आइस्था भन्ने योगिना बस्न्यातको हकमा संरक्षक प्रत्यर्थी
भई तेज बहादुर बुढाथोकीको छोरी प्रल्हादमान सिंह बस्न्यातको पत्नी अनिता वादी
बस्न्यात १

०६९-CI-१२८२

इन्द्रमान सिंह बस्न्यातको बुहारी ध्रुवमान सिंह बस्न्यातको पत्नी का.जि. शेषनारायण गा.वि.स. वडा नं. ४ बस्ने मैया बस्न्यात १
ऐ. को नातिनी ऐ. को छोरी ऐ.ऐ. बस्ने यशोदा बस्न्यात ..... १ पुनरावेदक
ऐ. को नातिनी ऐ. को छोरी ऐ.ऐ. बस्ने राधिका बस्न्यात ..... १ प्रतिवादी
ऐ. को नाती ऐ. को छोरा ऐ.ऐ. बस्ने प्रभातमान सिंह बस्न्यात १
इन्द्रमान सिंहको छोरा ऐ.ऐ. बस्ने ध्रुवमान सिंह बस्न्यात १

विरुद्ध

काठमाडौं जिल्ला, शेष नारायण गा.वि.स. वडा नं. ४ घर भई हाल कीर्तिपुर नगरपालिका वडा नं. ८ बस्ने आइस्था भन्ने योगिना बस्न्यातको हकमा संरक्षक प्रत्यर्थी
भई तेज बहादुर बुढाथोकीको छोरी प्रल्हादमान सिंह बस्न्यातको पत्नी अनिता वादी
बस्न्यात १

शुरू तहमा फैसला गर्ने:-

माननीय न्यायाधीश श्री लेखनाथ घिमिरे

काठमाडौं जिल्ला अदालत

फैसला मिति:- २०६८।३।२

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने:-

माननीय न्यायाधीश श्री एकराज आचार्य

माननीय न्यायाधीश श्री रामचन्द्र यादव

पुनरावेदन अदालत पाटन

फैसला मिति:- २०६९।७।१६

तत्कालीन न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९(१)(ग) बमोजिम पुनरावेदन पर्न आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार रहेको छ:-

१. विपक्षीहरू ध्रुवमानसिंह बस्न्यात र मैयाँ बस्न्यात हामी फिरादीको हजुरबुबा, हजुरआमा तथा सासु /ससुरा र प्रल्हादमानसिंह बस्न्यात पति तथा बुबा हुन् भने यशोदा बस्न्यात र राधा बस्न्यात नन्द तथा फुपु दिदीहरू हुन्। प्रभाकर बस्न्यात हामीहरूको देवर तथा काका नाताको हुनुहुन्छ। यशोदा बस्न्यात, राधा बस्न्यात र प्रभाकर बस्न्यात अविवाहित हुनुहुन्छ। हालसम्म हामीहरू र विपक्षीहरूबीच अंशबण्डा नभएको र हामीहरूलाई विपक्षीहरू मिली खान लाउन नदिई घरबाट निकाला गरेबाट फिराद परेको अधिल्लो दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी बण्डा गर्नुपर्ने सम्पत्तिको फाँटबारी विपक्षीहरूसँग माग गरी विवाह खर्च परसारी ६ भाग लगाई सो मध्ये एक भाग छुट्याई सो एक भागलाई पुनः ३ भाग लगाई सो बाट २ भाग छुट्याई चलन समेत चलाई पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको फिराद दावी।
२. विपक्षीहरूको पति पिता प्रल्हादमानसिंह बस्न्यातले आफ्नो सम्पूर्ण अंश हक बापत नगद बुझी लिई मिति २०६९/६/६ गते भिन्न भइसकेको हुँदा निजै प्रल्हादमानसिंह बस्न्यातबाट विपक्षी वादीहरूले अंश पाउने हो। हामीबाट विपक्षी वादीले अंश लिन पाउने होइन भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी मैयाँ बस्न्यात, यशोदा बस्न्यात, राधिका बस्न्यात, प्रभाकर भनिएको प्रभातमानसिंह बस्न्यात र ध्रुवमानसिंह बस्न्यातको संयुक्त प्रतिउत्तर जिकिर।
३. म मिति २०६९/६/६ देखि आफ्नो अंश लिई छुट्टि भिन्न भई बसेको हुँदा मेरा नाउँमा दर्ता भएको सम्पत्तिबाट विपक्षी वादीलाई अंश छुट्याई दिन मेरो मन्जुरी नै छ भन्ने समेत प्रतिवादी प्रल्हादमानसिंह बस्न्यातको प्रतिउत्तर जिकिर।

४. वादी र प्रतिवादीहरूका साक्षीहरूले आ-आफ्ना पक्षको मिलान हुने गरी गरेको बकपत्र मिसिल सामेल रहेको।
५. वादी अनिता तथा प्रतिवादी मध्येका प्रल्हादमानसिंह बस्न्यात पति पत्नी नाताको व्यक्ति रहेकोमा विवाद छैन। वादीले छोरीको समेत अंश दावी गरी फिराद दायर गरेको अवस्था भए तापनि नावालिका छोरीको तर्फबाट मुद्दा गर्ने अनुमति वादीले लिएको नपाईदा फिरादपत्रमा नावालिका छोरीको नाम उल्लेख गर्दैमा त्यसतर्फ अदालतबाट अहिलेनै बोल्न मिल्ने अवस्था भएन। वादी स्वयंको हकमा लिएको दावीको सन्दर्भमा वादी प्रल्हादमानसिंह तथा प्रतिवादी अनिता बस्न्यात भएको फौ.नं.२३७८ को सम्बन्ध विच्छेद मुद्दामा वादी दावी बमोजिम वादी प्रतिवादीबीचको लोग्ने स्वास्नीको सम्बन्ध विच्छेद भई प्रतिवादीले कानून बमोजिम पाउने अंश समेत छुट्टयाई लिन पाउने ठहर भई आजै यसै इजलासबाट फैसला भएको देखिँदा प्रस्तुत मुद्दाबाट पुनः दोहोरो पर्ने गरी अंश तर्फ बोल्न मिल्ने अवस्था भएन। नावालिका छोरीको हकमा कानून बमोजिमको प्रकृया पुर्‍याई फिराद दायर भएको नपाईदा त्यसतर्फको वादी दावी पुग्न सक्दैन भन्ने समेत ब्यहोराको शुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६८।३।२ को फैसला।
६. शुरु जिल्ला अदालतले मेरी सानी छोरीको हकमा संरक्षक भनी फिराद दायर भएपछि निजको हकमा के कस्तो कानूनी प्रकृया पुर्‍याउनुपर्ने हो सो सम्बन्धमा अदालतबाट केही नवोली एकै पटक फैसला हुँदा नावालिका छोरीको हकमा प्रकृया पूरा नगरी फिराद दायर भएको देखिँदा त्यसतर्फ बोल्न मिलेन भनी गरेको फैसलाले नावालिक छोरीको हकमा अन्यायपूर्ण फैसला भएको छ। त्यसै गरी मेरा श्रीमानले आफूले पाउनुपर्ने अंशभाग भन्दा धेरै कम मोल विगो स्वीकार गरी हामी आमा छोरीलाई सबै अंशियार बराबर अंश पाउने हकबाट बञ्चित गर्ने प्रपंचबाट अंश बुझ्नेको भरपाई भएको हुँदा सबै अंशियारले सामाजिक न्याय अनुसार अंश दिलाई पाउँ भन्ने वादीको पुनरावेदन अदालत पाटनमा परेको पुनरावेदनपत्र।
७. पुनरावेदकले प्रत्यर्थी प्रतिवादीहरू उपर प्रस्तुत अंश मुद्दा दिएकोमा लगाउको सम्बन्ध विच्छेद मुद्दाबाट सो मुद्दामा प्रतिवादी कायमै नभएका अंशियारबाट समेत अंश पाउने ठहरी फैसला भएको र बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०४८ को दफा ५१ ले आफ्नो नावालक छोरीको हकमा आमा यी पुनरावेदकले संरक्षक भई अंशमा दावी गर्न पाउनेमा मुद्दा गर्न अनुमति नलिएको भन्ने आधारमा छोरीले अंश नपाउने ठहराएको शुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६८।३।२ को फैसला फरक पर्ने देखिँदा

छलफलका लागि अ. वं. २०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम प्रत्यर्थीहरुलाई झिकाई पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।१।१४ को आदेश।

८. बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०४८ को दफा २३(२) र ५१ को व्यवस्थाबाट नावालकको हकमा अनुमति लिन नपर्ने भन्ने कानूनी व्यवस्था नरहेकोमा विपक्षीले मुलुकी ऐन, अ.वं. ८३ नं. बमोजिम छोरीको हकमा अनुमतिको निवेदन नदिई अंशमा दावी गर्न मिल्दैन। विपक्षी वादीको पति प्रल्हादमानसिंह बस्न्यातले म लिखित जवाफ प्रस्तुतकर्ता ध्रुवमानसिंह बस्न्यात सँग मिति २०६९।६।६ मा अंश भरपाईको लिखत गरी छुट्टि सकेको अवस्थामा निजबाट अंश पाउनुपर्ने अवस्था विद्यमान रहेकोमा मलाई समेत विपक्षी बनाई प्रस्तुत मुद्दा दायर भएको हुँदा विपक्षीको पुनरावेदन जिकिर खारेज गरी पाउँ भन्ने प्रत्यर्थी प्रतिवादी ध्रुवमानसिंह बस्न्यातले पुनरावेदन अदालतमा पेश गरेको लिखित प्रतिवाद।
९. बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०४८ को दफा २३(२) र ५१ को व्यवस्थाबाट नावालकको हकमा अनुमति लिन नपर्ने भन्ने होइन। विपक्षीले मुलुकी ऐन, अ.वं. ८३ नं. बमोजिम छोरीको हकमा अनुमतिको निवेदन नदिई अंशमा दावी गर्न मिल्दैन। विपक्षी वादीका पति प्रल्हादमानसिंह बस्न्यातले ध्रुवमानसिंह बस्न्यातसँग मिति २०६९।६।६ मा अंश भरपाईको लिखत गरी छुट्टी सकेको अवस्थामा निजबाट अंश पाउनुपर्ने अवस्था विद्यमान रहेकोमा हामीलाई समेत विपक्षी बनाई प्रस्तुत मुद्दा दायर भएको हुँदा विपक्षीको पुनरावेदन जिकिर खारेज गरी पाउँ भन्ने प्रतिवादी मैयाँ बस्न्यात, यसोदा बस्न्यात, राधिका बस्न्यात र प्रभातमानसिंह बस्न्यातले पुनरावेदन अदालत पाटनमा पेश गरेको लिखित प्रतिवाद।
१०. वादी नावालिका आइस्था भन्ने योगिना बस्न्यातको हकमा वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहराई शुरु काठमाण्डौ जिल्ला अदालतबाट मिति २०६८।३।२ गते भएको फैसला केही उल्टि भई सम्पूर्ण सम्पत्तिलाई ६ भाग लगाई सोको १ भागलाई पुनः ३ भाग गरी सोको १ भाग पुनरावेदक वादी आइस्था भन्ने योगिना बस्न्यातले अंश पाई चलन समेत पाउने ठहर्छ भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।७।१६ को फैसला।
११. प्रस्तुत अंश चलन मुद्दामा शुरु काठमाडौं जिल्ला अदालतले वादी दावी नपुग्ने गरी फैसला गरेकोमा पुनरावेदन अदालत पाटन समक्ष विपक्षीको पुनरावेदन परेकोमा शुरु

जिल्ला अदालतको फैसला उल्टी गरी छोरी आइस्था भन्ने योगिना बस्न्यातको हकमा अंश दिलाउनु पर्ने भएमा म पुनरावेदक एवम् विपक्षीहरूसंग मुलुकी ऐन अंशवण्डाको महलको २०, २१, २२, २३ नं. बमोजिम तायदाती फाँटवारी माग गरी सोको प्रक्रिया पुरा गरी मात्र फैसला गर्नु पर्नेमा पुनरावेदन अदालत, पाटनबाट तायदाती फाँटवारी माग नगरी अंश दिलाई दिने गरी भएको फैसला उल्लेखित कानूनको विपरित हुँदा उक्त फैसला उल्टी हुने प्रष्ट छ। यसैगरी वादी म पुनरावेदक प्रल्हाद मान सिं बस्न्यात, प्रतिवादी विपक्षी अनिता बुढाथोकी बस्न्यात भएको सम्बन्ध विच्छेद मुद्दामा विपक्षी अनिता बुढाथोकीलाई छुट्टि भिन्न भैसकेका मेरा पिता समेतबाट अंश दिलाई दिने गरी फैसला भएकोमा सो फैसला गर्नु भन्दा अगाडि निजहरुलाई उक्त मुद्दामा अ.वं. १३९ नं. बमोजिम बुझी तायदाती फाँटवारी माग गरी अंश लाग्ने नलाग्ने के हो सो बमोजिम फैसला गर्नु पर्नेमा सो मुद्दामा समेत निज पिता समेतलाई प्रतिवादी सरह कायम नभएबाट समेत छुट्टि भिन्न भै सकेका व्यक्तिहरुको सम्पत्ति वण्डा गर्न मिल्दैन।

अतः म पुनरावेदक पिता धुबमान सिंह बस्न्यात संग छुट्टि भिन्न भै सकेको हुँदा विपक्षीहरुले आफ्नो अंश भाग म बाट मात्र प्राप्त हुने हुँदा छुट्टि भिन्न भै सकेका अन्य अंशियारसंग अंश पाउने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।७।१६ को फैसला अ.वं. १८४क, प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३, ५४, नं., अंश वण्डाको १, ३० नं. समेतको विपरित हुँदा पुनरावेदन अदालत पाटनको उक्त फैसला बदर गरी पाउँ भन्ने प्रल्हादमान सिंह बस्न्यातको यस अदालतमा परेको पुनरावेदनपत्र।

१२. प्रस्तुत अंश चलन मुद्दामा शुरू काठमाडौं जिल्ला अदालतले वादी दावी नपुग्ने गरी फैसला गरेकोमा नाबालक छोरी आइस्था भन्ने योगिना बस्न्यातको हकमा अंश दिलाउनु पर्ने भएमा हामीबाट अंशवण्डाको २०, २१, २२ र २३ नं. बमोजिम तायदाती फाँटवारी माग गरी प्रक्रिया पूरा गरेर मात्र अंश दिलाउने फैसला गर्नु पर्नेमा सो नगरी एकै चोटी अंश दिलाउने ठहर गरेको फैसला कानून विपरीत छ। लगाउको सम्बन्ध विच्छेद मुद्दामा समेत हामीलाई प्रतिवादी सरह कायम गरेको छैन। अतः नाबालक छोरीको अंशभाग छुट्याउने गरी भएको पुनरावेदन अदालतको फैसला बदर गरी शुरू काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला कायम गरिपाउँ भन्ने प्रतिवादीहरु मैया बस्न्यात, यशोदा बस्न्यात, राधिका बस्न्यात, प्रभातमान सिंह बस्न्यात र धुबमान सिंह बस्न्यातको यस अदालतमा परेको पुनरावेदनपत्र।

१३. प्रतिवादी प्रल्हादमान सिंहसँग वादी अनिता बस्न्यातको सम्बन्ध विच्छेद भैसकेको अवस्था छ। अंशबण्डाको १० नं. ले नाबालकले अंश लिई भिन्न बस्न पाउने व्यवस्था गरेको देखिंदैन। पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसलाले वादी दावी बमोजिम नाबालकको अंश छुट्याउँदा निजको अंश निजको संरक्षकले चलाउन नपाउने गरी सम्पत्ति संरक्षक तर्फ कुनै कुरा बोलेको पनि देखिंदैन। मिति २०६१।६।६ को बण्डापत्र प्रतिवादीहरूको हकमा कायम रहेको तर वादीको हकमा बदर भएको देखिन्छ तर प्रस्तुत बण्डापत्र लिखत यस प्रकारले पृथकीय (separable) हुने किसिमको लिखत नभै अविभाज्य (Non-divisible) लिखत देखिन्छ। यी सब कारणबाट पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।७।१६ को फैसला फरक पर्ने देखिँदा मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोवस्तको २०२ नं. बमोजिम विपक्षी झिकाई आए वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७२।१२।३ को आदेश।
१४. वादी प्रतिवादीहरू बीच अंशियार र नातामा विवाद देखिएन। अतः वादी प्रतिवादी बीच फिराद परेको मितिको अघिल्लो दिनलाई मानो छुटिएको मिति कायम गरी सो मितिसम्म बण्डा गर्नु पर्ने चल अचल सम्पत्तिको फाँटवारी अंशबण्डाको २०, २१, २२, २३ नं. बमोजिम वादी प्रतिवादीबाट तायदाती पेश गर्न लगाई पेश भएको फाँटवारी एक अर्कालाई सुनाई दर्ता श्रेस्ता बुझी नपुग कोर्ट फी वादीबाट दाखिला गर्न लगाई नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७५।२।९ को आदेश।
१५. वादी प्रतिवादीले पेश गरेको तायदाती फाँटवारी र प्रतिक्रिया मिसिल सामेल रहेको।
१६. नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक प्रतिवादीहरूका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री शम्भु थापा र विद्वान् अधिवक्ता श्री जगदिश चन्द्र पाण्डेले प्रतिवादी प्रल्हादमान सिंह बस्न्यातसँग वादी अनिता बस्न्यातको सम्बन्ध विच्छेद भईसकेको छ। नाबालक बच्चाहरूलाई खान लाउन दिने कर्तव्य बाबुको हुन्छ। खान लाउन नदिए मात्र अंश दिनुपर्ने अवस्था आउँछ। नाबालकले अंशको इच्छा व्यक्त गर्न सक्दैन। उमेर पुगेपछि अंशमा बाबुसँग दावी गर्न सक्ने र नाबालकको अंश हक बाबुसँग सुरक्षित रहनेमा सम्बन्ध विच्छेद भई सकेकी वादी संरक्षक भई नाबालकको हकमा अंश दावी गर्न कानुनी र व्यवहारिक दुवै हिसाबले न्यायोचित नहुँदा पुनरावेदन अदालतले नाबालकको अंश हक छुट्याउने गरी गरेको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा बदर हुनुपर्छ भनी बहस प्रस्तुत गर्नु भयो।

प्रत्यर्थी वादीका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री सुनिल रंजन सिंहले नाबालकको लागि आमा स्वतः प्राकृतिक संरक्षक हुन्छन्। उमेर नपुगेकाको हकमा आमा संरक्षक भई मुद्दा गर्न पाउने कुरामा विवाद गर्नुपर्ने देखिदैन। आमाको वैवाहिक स्थितिले नाबालक छोरीको संरक्षक बन्नमा प्राकृतिक आमालाई कुनै कानूनले रोकेको छैन। प्रतिवादीहरूको आपसी मिलाउबाट वादी र नाबालकको अंश हक मार्ने नियतले अंश छोडपत्र गरेको मिसिलको तथ्यबाट प्रष्ट हुन्छ। सो लिखतलाई प्रल्हादमानले स्वीकार गरेको हुँदा निजको हकमा लिखत बदर हुनु नपर्ने अवस्था समेत हुँदा नाबालिका वादीले अंश पाउने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला न्यायपूर्ण हुँदा सदर हुनुपर्छ भनी बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

१७. अब प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।७।१६ को फैसला मिलेको छ, छैन र प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्ने हो वा होइन ? सोही सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो।

१८. निर्णयतर्फ विचार गर्दा, विपक्षीहरू सासु, ससुरा, पति तथा नन्दहरू मिली खान लाउन नदिई घरबाट निकाला गरेकाले संगोलको सम्पूर्ण सम्पत्तिलाई ६ भाग लगाई प्रल्हादमान सिंह बस्न्यातको १ भागलाई ३ भाग गरी सोबाट २ भाग अंश छुट्टयाई चलन समेत चलाई पाउँ भन्ने आइस्था भन्ने योगिना बस्न्यातको हकमा संरक्षक भई आफ्नो हकमा समेत अनिता बस्न्यातको फिराद दावी परेको देखियो। म २०६९।६।६ देखि अंश लिई छुट्टा भिन्न भएकोले मेरो भागबाट अंश दिन मन्जुर छु भन्ने प्र. प्रल्हादमान सिंहको प्रतिउत्तर तथा वादीका पति पिताले अंश वापत नगर्दै बुझिलिई छुट्टी भिन्न भैसकेकोले हामीले अंश दिनुपर्ने होइन भन्ने अन्य प्रतिवादीहरूको प्रतिउत्तर जिकिर रहेको पाइयो। वादी अनिता बस्न्यातले सम्बन्ध विच्छेद मुद्दाबाट अंश पाउने ठहर भईसकेको र नाबालक छोरीको हकमा कानूनी प्रक्रिया पूरा नगरी फिराद दायर गरेकोले वादी दावी पुग्न नसक्ने गरी भएको शुरू फैसला केही उल्टी गरी सम्पूर्ण सम्पत्तिबाट ६ भागको १ भागबाट ३ भाग गरी सो को १ भाग अंश नाबालक वादी आइस्था भन्ने योगिना बस्न्यातले पाउने ठहर्न्याई भएको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।७।१६ को फैसला उपर प्रतिवादीहरूको यस अदालतमा पुनरावेदन परी प्रस्तुत मुद्दा पेश हुन आएको पाइयो।

१९. यस अदालतबाट प्रत्यर्थी झिकाउने आदेश हुँदा अंशवण्डाको १० नं. ले नाबालकले अंश लिई भिन्न बस्न पाउने व्यवस्था नगरेको, पुनरावेदनको फैसलामा संरक्षकले

नाबालकको सम्पत्ति चलाउन नपाउने गरी सम्पत्तिको संरक्षक तर्फ कुनै कुरा नबोलेको र मिति २०६१।६।६ को वण्डापत्र प्रतिवादीको हकमा कायम रहेको तर वादीको हकमा बदर भएकोमा यस्तो लिखत पृथकीय (Separable) हुने किसिमको नभै अविभाज्य (Non-divisible) रहेको सन्दर्भमा पुनरावेदन अदालतको फैसला फरक पर्न सक्ने भन्ने आधार लिएको देखियो।

२०. मिसिल अध्ययन गरी हेर्दा, वादी अनिता बुढाथोकी (बस्न्यात) को प्रतिवादी मध्येका प्रल्हादमान सिंह बस्न्यातसँग मिति २०५९।३।९ मा विवाह भएकोमा मिति २०६०।११।१५ मा निजहरूबाट छोरी आइस्था भन्ने योगिना बस्न्यातको जन्म भएको देखिन्छ। वादी अनिता बुढाथोकी बस्न्यातले मिति २०६६।१०।२१ मा अंश मुद्दाको फिराद दिँदा नाबालक छोरी आइस्था बस्न्यातको संरक्षक भई आफ्नो हकमा समेत भन्ने उल्लेख गरेको देखिन्छ। छोरीको जन्म भएपछि घर परिवारसँग सम्बन्ध विग्रेको भनी वादीले फिरादमा उल्लेख गरेको देखिन्छ। यसपछि मिति २०६१।६।६ मा वादीका पति प्रल्हादमान सिंह बस्न्यातले २ लाख नगद बुझी अंश भरपाई लिखत गरे उपर वादीको अंशवण्डा लिखत बदर, माना चामल र जालसाजी समेतका मुद्दा परेको र नाबालक छोरी आमा अनिता बुढाथोकी बस्न्यातको संरक्षकत्वमा रहेको भन्ने मिसिलबाट देखिन्छ।

२१. प्रतिवादी प्रल्हादमान सिंह बस्न्यातले सम्बन्ध विच्छेद गरिपाउँ भनी गाउँ विकास समितिमा मिति २०६५।२।३० मा निवेदन दिँदा मिति २०५९।१२।२० देखि नै अनिता बुढाथोकी बस्न्यातले घरमा झगडा गरी माइती पक्ष घरमा ल्याई पटक पटक धम्की दिने गरेको र मिति २०६०।१।८ देखि महिला समुहका मानिस समेत जम्मा भई घर घेराउ गरेकोमा मिति २०६१।९।१७ देखि निज अनिताले घर नै छोडी माइती गई बसेको भनी उल्लेख गरेको देखिन्छ। मिति २०६१।६।६ मा भएको अंश भरपाई लिखत हुनु भन्दा अगाडिबाट नै वादी अनिता र प्रतिवादी पक्ष बीच मनमुटाव र विवाद परेको तथ्य स्थापित भएको देखिन्छ। कागज प्रमाणबाट नाबालिका छोरी आमाले संरक्षकत्वमा रहेको कुरामा सन्देह गर्नुपर्ने अवस्था देखिदैन। नाबालक छोरीको अंश बाबुसँग रहने हो, आमा संरक्षक भई अंश दावी गर्न मिल्दैन भन्ने प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर र वण्डापत्र लिखत अविभाज्य (Non-divisible) भएकोले प्रतिवादीको हकमा कायम रहने र वादीको हकमा मात्र बदर हुन नसक्ने भन्ने प्रत्यर्थी झिकाउँदा लिएको आधारको सन्दर्भमा हेर्दा वादी र प्रतिवादीहरू बीच विवाद परेपछि नै नगद बुझी

अन्य सम्पत्तिमा हक छाडेको भन्ने सो वण्डापत्र समेतका लिखतबाट देखिएको छ। वण्डापत्र लिखतमा २ लाख नगद बुझी अन्य सम्पत्तिमा दावी नगर्ने भन्ने उल्लेख भएको अवस्थाबाट पनि मिति २०६१।६।६ को अंश बुझेको भर्पाई लिखत वादी अनिता समेतलाई अंश प्राप्त गर्ने हकबाट वञ्चित गर्ने अभिप्रायबाट भएको देखिन्छ। नाबालिका छोरीको अंश भाग समेत बाबु सँगै रहन्छ भन्ने कुरा कुनै कानूनमा आधारित देखिदैन। अन्यथा प्रमाणित भएको अवस्थामा बाहेक सामान्यतया: नाबालकको प्राकृतिक संरक्षक निजको आमा नै हुने र निजको सर्वोत्तम हितको रक्षा आमाबाट नै हुने हुन्छ। केवल पतिसँग सम्बन्ध विच्छेद गरेको कारणबाट आफ्ना नाबालक छोरा छोरीको संरक्षक हुन पाउने अधिकार र दायित्व समाप्त भएको सम्झन मिल्दैन। प्रस्तुत मुद्दाको सन्दर्भमा हेर्दा नाबालिका छोरी जन्मे देखिनै आमाको पालन पोषण र संरक्षकत्वमा रहेको देखिएको छ। यस अवस्थामा नितान्त प्राविधिक कुराको तर्क गरी अंश पाउने नैसर्गिक हकबाट नाबालिका वादीलाई वञ्चित गर्नु सर्वथा अनुचित हुन्छ। बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०४८ को दफा २३, दफा ५१ मा रहेका प्रावधानतर्फ दृष्टिगत गर्दा नाबालकको सम्पत्ति सम्बन्धी हकको संरक्षण र प्रचलनका लागि निजको प्राकृतिक संरक्षकको रूपमा रहेकी आमाले आवश्यक कानूनी उपाय अपनाउन सक्ने नै देखिन्छ। यसका लागि मुलुकी ऐन, अ.व. ८३ नं. बमोजिम अनुमति प्राप्त गर्नुपर्ने अनिवार्यता देखिदैन।

२२. अंश भर्पाई लिखत अविभाज्य हो वा पृथकीय हो भन्ने सन्दर्भमा पनि केही कुरा उल्लेख गर्नु पर्ने हुन आएको छ। कुनै लिखतलाई अविभाज्य हो वा पृथकीय हो भनी छुट्याउनु परेको अवस्थामा सो लिखतको स्वरूप, त्यसबाट असर पर्ने पक्षहरूको संख्या र स्वीकार्यता जस्ता समग्र पक्षमा विचार गरिनु पर्दछ। यो केवल प्राविधिक वा यान्त्रिक विषय मात्रै होइन। खास गरी अंश भर्पाई गरेको सन्दर्भमा हेर्दा एउटा अंशियारले निजका समान तहका अंशियारहरूसँग मिलेमतो गरी अन्य अंशियारको हक हितमा असर पुऱ्याउने गरी व्यवहार गरेको देखिन्छ भने त्यसबाट असर परेका र दावी गर्न आएका पक्षहरूको हकमा सम्म लिखत बदर गर्न कानूनी बाधा देखिदैन। अदालतले इन्साफ गर्दा वादीको दावीमा सीमित रहनु पर्ने, वादीले गरेको दावी भन्दा बढी पाउने गरी फैसला गर्न नहुने न्यायिक मान्यता अनुसार पनि अंश भर्पाई लिखतलाई अविभाज्य नभएर पृथकीय लिखत मानेर बदर गर्नु स्वभाविक देखिन्छ। तसर्थ प्रत्यर्थी झिकाउने आदेश गर्दा उल्लेख गरिएका आधारहरूसँग सहमत हुन सकिने।

२३. अतः माथि विवेचित आधार कारणबाट शुरू काठमाडौं जिल्ला अदालतको फैसला केही उल्टी गरी तायदातीमा उल्लेखित सम्पूर्ण सम्पत्तिलाई ६ भाग लगाई सो को १ भागलाई पुनः ३ भाग गरी सोको १ भाग आइस्था भन्ने योगिना बस्न्यातले अंश छुट्टयाई चलन समेत चलाई पाउने ठहर्न्याएको पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६९।७।१६ को फैसला मनासिव हुँदा सदर हुने ठहर्छ। प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत:- ठाकाराम पौडेल

कम्प्युटर अपरेटर:- मन्दिरा रानाभाट

इति संवत् २०७५ साल असोज १० गते रोज ४ शुभम् ..... ।